

Колодіна Л. С.,

ПВНЗ “Європейський університет”, м. Київ

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ЯК ОДИН ІЗ СКЛАДНИКІВ ІМІДЖУ ВИКЛАДАЧА

У статті розглядається питання актуальності культури усного та писемного мовлення як складової професійного іміджу викладача. Наголошується на пріоритетності особистісного ставлення педагога до мовленнєвого самовдосконалення, наводяться приклади типових помилок та пропозиції щодо вирішення проблеми дотримання норм сучасної української літературної мови на державному рівні.

Ключові слова: культура мови, усне та писемне мовлення, суржик, мовна політика, мотивація, мовна свідомість, мовлення викладача.

The article discusses the relevance of the oral and written culture of a teacher as a part of his professional image. Stressed the priority of personal attitude of a teacher to the speech self-improvement, were given the examples of common errors and suggestions to address compliance with the modern Ukrainian literary language at the state level.

Keywords: language culture, oral and written language, dialect, language policy, motivation, language consciousness, the teacher's language.

Культура мовлення є одним із найважливіших показників цивілізованості суспільства. Процес опанування мовою пов'язаний зі здобуттям навичок правильно розмовляти й писати, точно висловлювати свою думку, активно використовувати фахові знання, грамотно їх формулюючи. Практика сучасних інтеграційних процесів в Україні, входження її в систему Болонського процесу, потребує від викладача не тільки професійної майстерності, а й широкої загальної освіти, оскільки вона пов'язана з інтенсивним усним і писемним спілкуванням, передбачає широку мовленнєву практику, потребує точного вираження понять у різних галузях знань.

Питання мовної культури, дотримання нормативного вживання мовленнєвих конструкцій були і залишаються предметом широких наукових досліджень. Їх вивченням займалися як науковці минулих століть, так і сучасні мовознавці. Так, зразком поєднання рис мовного експерта і порадики був Б. Антоненко-Давидович, автор праці “Як ми говоримо”, в якій він надає кваліфіковані поради та вказує на мовні помилки, типові для мовців різних професійних галузей [1]. Традицію роз'яснення нюансів українського слововживання продовжує О. Пономарів. Систематизувавши всі аспекти мовлення – від вимови до синтаксису, вчений популярно і науково коректно вирішує складні моменти мовної практики [4].

Спрямованими на підвищення рівня мовної культури і необхідними для щоденного користування є посібники В. Русанівського, І. Вихован-

ця, О. Сербенської, Є. Чак, Н. Бабич, С. Шевчук та інших науковців, практичні поради яких, за умови докладного опрацювання, допоможуть наблизитись до повноцінного, масштабами та якістю, функціонування української мови в кожній культурній родині.

Але, на жаль, дотепер наявні порушення вимог культури мовлення, мовленнєві неоднозначності, яких припускаються педагоги у професійній діяльності. Згрупуємо їх і наведемо правильні варіанти слововживання. Наприклад, граматично неправильне вживання конструкцій з прийменником по: по причині відсутності (необхідно – через відсутність – тут і далі – курсив автора), менеджер по персоналу (правильно – менеджер з персоналу), по закінченню заняття (необхідно – після заняття), операції по обробці документів (правильно – операції з обробки документів), накази по особовому складу (необхідно – накази щодо особового складу) і т. п. До типових помилок належить вживання калькованих з російської мови конструкцій: учбовий заклад (необхідно – навчальний заклад), заключили договір (правильно – уклали договір), прийняти участь (необхідно – взяти участь), зміщати з посади (правильно – усувати з посади), примірний перелік (необхідно – приблизний перелік), був у числі присутніх (правильно – був серед присутніх), це відноситься до всіх (нормативно – це стосується всіх), ключові моменти (необхідно – стрижневі моменти), дайте вірну відповідь (потрібно – дайте правильну відповідь), поступаємо так, а не інакше (нормативне – чинимо так, а не інакше), приводити приклад (правильно – наводити приклад) і т. п.

Звідки ж бере корені ця проблема? Для вирішення цього питання слід з'ясувати поняття культури мовлення взагалі. Наукові джерела свідчать, що категорія “культура мовлення” тісно пов'язана із закономірностями й особливостями розвитку та функціонування мови, а також з різноманітною мовленнєвою діяльністю. Мовна система надає можливості знаходити нову мовленнєву форму для вираження певного змісту в кожній реальній ситуації спілкування. Культура мовлення виробляє навички регулювання добору й використання мовних засобів у процесі спілкування, допомагає сформувати свідоме ставлення до їх використання в мовленнєвій практиці [2; 5].

Мовлення – це зовнішній прояв мови, послідовність одиниць мови, яка є організованою та структурованою за її законами і відповідно до потреб інформації, що її треба висловити [2]. Мовлення завжди є індивідуальним, оскільки кожна людина використовує і застосовує мовні засоби по-своєму, в той час як мова є спільною для всіх, хто нею послуговується. Для того, щоб виробити вміння та навички спілкування, необхідною є систематична й цілеспрямована практика мовлення. Це і є складовою постійного самовдосконалення педагога як представника “мовленнєвої” професії.

Мовлення є ознакою культурного рівня особистості і всього суспільства взагалі. Адже в мовленнєвих формах відбиваються культурні смаки людини. Мовні конструкції, що склалися протягом століть, формують

думку та впорядковують її. Те, що складає внутрішній світ людини, частково або повністю реалізується в мовленні: це інтелект, світ емоцій, інтуїція, уява, світ моральних цінностей, самоаналіз, самооцінка, віра – усе це багатство й різноманітність пов'язані із культурою мови [5].

Отже, культуру, як і мову, творить народ, а він зараз тяжіє до масовізму, а отже, до суржика, що популяризується розважальними передачами. Тому залишаються тільки батьки і педагоги спроможними відредагувати ту мовну свідомість майбутнього покоління, яка спотворюється і втрачає зв'язок зі справжньою літературною мовою Тараса Шевченка та Лесі Українки.

У статті ми ставимо на меті окреслити ті можливі заходи, які здатні якісно підвищити мовленнєву культуру сучасного педагога, стимулювати його до самоосвіти на мовному ґрунті. Адже викладацька діяльність належить до тих виняткових сфер професійної реалізації, для яких мовлення не є абстрактним поняттям, а знаряддям висловлення думки, способом передачі та засвоєння інформації, засобом спілкування, джерелом виразності. Ефективно впливати на розум, свідомість, волю і почуття аудиторії можна тільки за умови досконалого володіння мистецтвом мовленнєвої культури. Давньокитайський філософ Конфуцій говорив: “Якщо мова не є правильна, то вона не означає того, що має означати, коли ж вона не означає того, що має означати, то не буде зроблено те, що має бути зроблене, а тоді моральність і всіляке мистецтво почнуть занепадати, справедливість знайде на манівці – і всі впадуть у стан безладного хаосу” [3].

Культура мовлення викладача – взірець для наслідування, тому слід власним мовленнєвим прикладом давати зрозуміти, наскільки це прекрасно вміти говорити правильно, вільно добирати необхідні слова, відчувати те, про що говориш і бути приємним у колі співрозмовників. Студент-максималіст не подарує вимогливому лекторові неточності у формулюванні думки, у свою чергу, амбіційний (у доброму розумінні цього слова) педагог прагнутиме висловлюватись точно і виразно, щоб викласти суть матеріалу якнайзмістовніше.

Бути зрозумілим, цікавим і доступним для дискусії – ось ті складники, які забезпечують авторитет і позитивний імідж викладачеві. Однак все це можливо лише за умови бездоганного володіння словом. Саме це завдання повинно посісти першість на шляху до самовдосконалення педагога. Нормативне українське мовлення не тільки підвищує власну самооцінку, а й спонукає студента до україномовних відповідей, запитань, використання традиційно українських та граматично правильно побудованих формул ввічливості та нормативного вживання кличного відмінка (доброго дня, пане професоре, вибачте мені і т. п.). Якщо це запровадити в систему, тобто знищити проблему білінгвістичного сприйняття дійсності, то згодом можна сподіватися й на поступову українізацію мислення.

Вирішення цієї проблеми, на наш погляд, повинно відбуватися одночасно на двох рівнях: державному й особистісному. Є декілька пропозицій щодо першого:

Міністерству освіти і науки України було б доречно розробити засоби контролю рівня знань державної мови викладачами вищих навчальних закладів (як є в інших державах світу).

Так, коли була створена держава Ізраїль і відновлений іврит став державною мовою, кожен громадянин мав пройти поглиблений курс цієї мови, в процесі вивчення якого відбувалося інтенсивне нейролінгвістичне програмування в національному дусі. Це і є прикладом того, що нам в Україні треба повернутися до джерел і багатства української мови як основи відродження національної честі.

Слід запровадити мотивацію до викладання українською мовою та вдосконалення набутих знань.

Вона не повинна стати другою рідною мовою інших національних меншин України, але кожен зобов'язаний володіти нею і ставитись до неї як до мови своєї держави.

Проте будь-які заходи державного спрямування не здатні будуть змінити теперішній статус проникнення української мови в усі сфери нашого життя. Цей процес не повинен носити штучний характер. Він має спиратися на відчуття патріотизму та пошани до своєї історії, пам'яті про долю тих, хто поклав своє життя у боротьбі за правовий статус української мови як державної. Отже, особисте ставлення педагога до прищеплення національної ідеї є першорядним. На нашу думку, було б доречним при викладанні навчальних дисциплін різних циклів (не тільки гуманітарного) використовувати інформацію про досягнення у цій сфері саме українських науковців (адже будь-який курс починається з історії вивчення питання), тому вже, мабуть настав час ідентифікувати усіх радянських (як записано в енциклопедіях) учених, письменників, композиторів, які жили інтересами України. Такі приклади здатні викликати у студентів відчуття поваги до себе як до громадян України.

Отже, викладач має виховувати національну гордість та усіяко сприяти підвищенню культури усного та писемного мовлення, а шляхів до мовної досконалості – безліч. Проте всі вони починаються з любові до рідної мови та відчуття власної відповідальності за її долю.

Література:

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо / Б. Д. Антоненко-Давидович. 4-е вид., перероб. і доп. – К.: Українська книга, 1997. – 336 с.
2. Єрмоленко С. Є. Культура мови на щодень / Н. Я. Дзюбишин-Мельник, Н. С. Дужик, С. Я. Єрмоленко. – К.: Довіра, 2000. – 169 с.
3. Конфуцій. Изречения / Пер., предисл. и коммент. И. И. Семененко / Конфуцій. – Х.: Фолио, 2009. – 554 с.
4. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник / О. Пономарів. – К.: Либідь, 2008. – 240 с.
5. Русанівський В. М. Культура української мови. Довідник/ В. М. Русанівський. – К.: Либідь, 1990. – 302 с.